

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СТАРШОГО ПІДЛІТКОВОГО ВІКУ

Підлітковий вік є новим поворотним етапом в процесі розвитку молодшої людини і може розглядатися як «перехідний вік», «пубертатний період», «кризовий період», «переломний період», «період статевого дозрівання» тощо. Для цього вікового періоду характерним є виникнення таких специфічних новоутворень як почуття дорослості, бажання самостійно приймати рішення, потреба в самоствердженні та самореалізації.

Звернемося до міркувань В.Сухомлинського: «Природа підліткового віку криє в собі деякі труднощі, складності, суперечності. Підлітковий вік – це нова, особлива сходинка на шляху до моральної зрілості. Коли людина наближається до межі, яка відокремлює дитинство від отрочства, вона повинна бачити себе, як у дзеркалі, у створених власними руками цінностях, в які вкладено часточку власного серця – любов до людей, натхнення працею» [6, с.306].

Проблеми підліткового віку вивчають такі вітчизняні вчені, як І. Булах, Т. Гончаренко, Т. Гурлева, А. Наточій, Т. Нечитайло, А. Поденко, Н. Хамська, В. Цвіркун та інші. Вікові особливості старших підлітків досліджують вітчизняні вчені Т. Галенко, Н. Глушко, О. Жизномірска, Н. Романів, Н. Тимчик, І. Шкільна та інші.

Як правило, підлітковий вік умовно поділяється на 2 або 3 періоди: молодший та старший або молодший, середній і старший підлітковий вік. Треба зазначити, що на даний час не існує чітко окреслених меж старшого підліткового віку. Так, підлітками називають молодь до 18 років. В англійській мові слово «adolescent» може перекладатися як «підліток» так і «юнак». Поняття «teenager» (підліток) охоплює молодь від 13 до 19 років (від закінчення teen) [3, с.108].

У свою чергу, комітет експертів ВООЗ у 1977 р. запропонував вважати підлітками осіб віком від 10 до 20 років. Відповідно до термінології у практиці ВООЗ, діти та молодь поділяються на дітей – особи до 18-літнього віку, на підлітків – особи у віці 10-19 років (включаючи молодший, середній та старший підлітковий вік), молодь – особи у віці 15-24 років, та молодих людей – осіб у віці 10-24 років [4].

На думку, Є. Ємельянової, молодший підлітковий (пубертатний) вік охоплює віковий період між 13-15 роками, а старший (ювенальний) – між 16-19 роками [2]. В той час, у підручнику «Вікова психологія» за редакцією О. Сергеєнкова визначаються такі періоди: фаза молодших підлітків (10-13 років) та фаза старших підлітків (13-15 років) [5].

Отже, на нашу думку, для старшого підліткового віку, з уваги на соціальний розвиток та специфіку нашого дослідження, найбільш окресленими є такі вікові рамки: 15 - 17 років.

В підлітковому віці відбувається відкриття свого власного «Я», яке, безперечно, супроводжується найсильнішою кризою – кризою підліткового віку. В цей період змінюється не тільки фізичний стан молодої людини, але й з'являються такі специфічні новоутворення як почуття самостійності, бажання бути дорослим, потреба в самоствердженні. Провідним видом діяльності в цьому віці стає спілкування з однолітками, адже саме повага та підтримка з боку таких саме підлітків є найважливішим в житті молодої людини.

Погоджуємося з думкою І. Булах, яка стверджує, що підлітковий вік є «часом досягнень, і часом певних втрат». Адже досягнення особистості в цей період пов'язані зі стрімким збільшенням суми знань, вмінь, пізнанням свого «Я», опануванням нової соціальної позиції та формуванням моральності. В той час як втрати цього віку розглядаються з позиції зникнення дитячого світовідчуття, безтурботливого та безвідповідального способу життя. Привертають увагу типові особливості сучасного підлітка, які виокремлює вчена. Серед них: підвищена чуттєвість у взаєминах з оточуючими; нестійкість самооцінки; вибірковість в оцінці якостей іншої людини; прояв прямолінійних та критичних суджень; вимогливість до однолітків та дорослих у дотриманні слова; велике значення думок референтної групи про власну особистість; виникнення такого новоутворення як рольове самовизначення (усвідомлення свого місця в суспільстві); прагнення бути значимим серед однолітків; потреба в інтимно-особистісному спілкуванні зі значущими однолітками; прагнення до самостійності та незалежності поведінки від порад дорослих; бажання зайняти нову соціальну позицію, бути та вважатися дорослим; здатність до саморозвитку тощо [1, с.129].

В. Сухомлинський зазначає, що «в підлітковому віці, особливо в роки старшого отрочства, закономірними є вже не абстрактні мрії про майбутнє, а свідоме зважування своїх сил і можливостей, роздуми про те, ким я стану, що мені доступне. Вихователям треба зберегти, зробити тривалим захоплення якраз тим заняттям, яке найбільшою мірою відповідає силам, задаткам підлітка» [6, с.332].

При організації роботи з підлітками, Є. Ємельянова пропонує враховувати такі основні потреби цього віку:

- потреба в увазі та підтримці без зайвих осудів та оцінок;
- потреба в чітких правилах, які повинні встановлювати дорослі для того, щоб утримувати підлітків від деструктивних форм поведінки;
- потреба в розвитку та навчанні через життєву практику;
- потреба в цікавих життєвих подіях;
- потреба у задоволенні;
- потреба в повазі та визнанні;
- потреба у вмінні впевнено відстоювати свою точку зору;
- потреба в творчому самовираженні та самореалізації;
- потреба в постановці життєвих цілей [2, с.31-33].

Отже старший підлітковий вік, з одного боку, є складним перехідним періодом від дитинства до зрілості, а з іншого – часом найповнішого розвитку особистісних здібностей та можливостей молодої людини.

Перспективами нашого подальшого дослідження є створення та впровадження технологій особистісної самореалізації старших підлітків.

Список використаних джерел:

1. Булах І.С. Психологічні основи особистісного зростання підлітків: дис. ...д.п.н.: 19.00.07 / Булах Ірина Сергіївна; Націон. пед. ун-т ім. М.П.Драгоманова. – К., 2004. – 581 с.
2. Емельянова Е.В. Психологические проблемы современного подростка и их решение в тренинге / Е.В. Емельянова. – СПб.: Речь, 2008. – 336 с.
3. Кон И.С. Социология личности / И.С. Кон. – М.: Политиздат, 1967. – 383 с.
4. Надання медико-соціальних послуг дітям та молоді на основі дружнього підходу. Методичні рекомендації / [авт.-упор. О.А. Голоцван, С.І. Останко, О.М. Мишкова та ін.]. – К.: Дитячий фонд ООН (ЮНІСЕФ), 2008. – 180 с.
5. Сергеєнкова О.П. Вікова психологія. Навч. посібник / О.П. Сергеєнкова, О.А. Столярук, О.П. Коханова, О.В. Пасека. – К.: Центр учбової літератури, 2012. – 376 с.
6. Сухомлинський В.О. Вибрані твори. В 5-ти т. Т.3. Серце віддаю дітям. Народження громадянина. Листи до сина / В.О. Сухомлинський. – К.: «Радянська школа», 1977. – 670 с.